

איטש תמים ויטשר

שלום זה, שהושג אחרי משאומתן מייגע של ארבע שנים ויותר, הביא לחלוקתה מחדש של אירופה, ובעיקר של גרמניה. כל אשר קרה באירופה מאז ועד היום — ובעיקר מלחמות גרמניה צרפת — נובע ממיסוך זה.

מלחמת-שלושים-השנה גרמה לגרמניה לטראומה היסטורית, שיש בה דימיון כלשהו לטראומה היהודית בימינו. שליש מן העם הגרמני הושמד באותה מלחמה, שני-שלישים של הכפרים הוחרבו. במשך דור שלם לחמו צבאות כל המדינות השכנות על אדמת גרמניה, עברו בה לאורכה ולרוחבה, הרגו, בזזו ושרפו. בתום המלחמה היתה גרמניה חרבה, מפולגת ומנוצצת לרסיסים. 200 מיליון גולים גדולים וקטנים שלטו שילטון מוחלט במדינות של-הם, בעוד שבארצות הסמוכות שלטו מלכים שהקימו מדינות גדולות ומאוחדות.

זה קרה מפני שלגרמניה, השוכנת בלב אירופה, אין גבולות טיבעיים — לא הרים בלתי-עבירים, לא ימים, לא מידברות. היא פרוצה מכל עבר, ונזח היה לשכנותיה להילחם על אדמתה.

המסקנה שהסיקו הגרמנים — ובעיקר הפרוסים — מן השואה הזאת היתה שבמקום שאין בו מחסומים טיבעיים, יש להקים מחסום מלאכותי: קיר-ברזל של חיילים. כך קם הצבא הפרוסי-הגרמני. הוא היה כוח הגנתי. אך במרוצת הדורות הלך והתעצם, השתלט על המדינה ועל התרבות הלאומית, עד שהפך לכוח תוקפני שהטיל את חיתתו על כל אירופה, ולבסוף על כל העולם. יש המתווים קו ישיר ממלחמת-שלושים-השנה ועד הרייך השני-לישי.

זהו פרק שכדאי לנו ללמוד ממנו. אחרי הטראומה המיוחדת-במינה של השואה, אנו משתוקקים לביטחון מוחלט. הקמנו את קיר-הברזל שלנו, צה"ל, כדי למנוע שואה שנית. אך צבא-ההגנה עלול להפוך בנקל לצבא-כיבוש, שיטיל את חיתתו על כל השכנים, ומכאן הדרך סלולה אל החורבן.

חשבת על כך כאשר עמרתם באולם הישן, שבו נחתם המיסוך ההיסטורי לפני 340 שנים. החותמים הביטו בי מן הקירות, הפרוטרים של עשרות השגרירים והשליחים תלויים על הקירות, ומעידים שכל העמים מתעייפים לבסוף מן המלחמה.

אחרי ההרצאה הלכנו לשתות בירה בקנייפה (בית-מרזח) סמוך. היינו שם חבורה מגוונת: כמה ישראלים שהזדמנו לעיר (ובאיו עיר בעולם אין כיום גולים פלסטיניים חיים בה (ובאיו עיר בעולם אין כיום גולים פלסטיניים?)), כומר פרוטסטנטי, מכובדים גרמנים שונים. בעזרת הבירה הגענו למסקנה אופטימית: אם אחרי מלחמה נוראה כזאת אפשר היה להגיע לוועידת-שלום בינלאומית, ואם אחרי ארבע שנים של דיונים מייגעים אפשר היה להגיע לשלום — זה יכול לקרות גם אצלנו. לא כן?

מי צריכה גברים?

עלילה כמעט סוריאליסטית:

באמצע המידבר הלוהט של נזואדה, רב תייר גרמני עם אשתו. היא נוטשת את מכוניתו ונזרדת את המיוזודה אחריה. היא מגיעה למקום שכחאל, לתחנת-כניון נידחת, ולידה מיונון ומוטל מוזנח. בעלת המקום — קפה בודאד — היא אשה כושית, ומסביבה כמה טיפוסים תימהוניים, צייר מודקן, שריף אינדיאני בעל צמות, ילד שחור המנגן באך, זנוונת מיסטרורית.

קפה בודאד הוא סרט של בימאי גרמני (פרסי אדלון) הרובר אנגלית. יש בו מסר, אבל לא קל לאתר אותו.

יתכן שהמסר הוא בעצם העימות בין שתי הנשים, שהן הפכיסן גמורים: גרמניה בורגנית, שמנמנות, שקטה, שלווה, חובבת נקיון

הכושית והגרמניה ב"קפה בגראד"

וסדר (מריאן בגברט), וכושית סוערת, טיבעית, כמעט חייתית, בלגאניסטית (סיסי פאונדר, ילדת גיניאה). שני הפכיסן הרחוקים זה את זה, אך הנפגשים במישור של כרדיות. שתי נשים נטושות הנזקקות זו לזו, והמגלות במפתיע שחולשתן היא כוח.

אולי המסר הוא מורדני: ששתי נשים יכולות להתקיים היטב גם בלי גברים, שהן יודעתן זו לזו יותר מכפי שיכול גבר כלשהו להיות יריד לאשה.

ואולי המסר הוא הפשוט והעתיק ביותר: שאדם טוב (במיקרה זה, הגרמניה) יכול להרביע בכך את כל סביבתו, בעצם דוגמתו האישית.

אפשר שהמסר בכלל אינו חשוב, כי זהו סרט שכל רגע בו הוא חגיגה לעין ולאוזן. טראגדי, מצחיק ומרגש.

הישנים שכירי אמי. ישבתי כמה דקות על המדרגות, כשיצאה ממנו אשה צעירה ונאה. ביקשתי סליחה והערתי שנולדתי בבית זה. היא שפעה ירדות. היא בתו של האופה, הגר בו כעת. בבית הסמוך שוכנת המאפייה שלו.

בבית הזה קיים אבי מייסוד בנקאי פרטי, ועסק בהשקעות של

כספי האורחים. בידי הוגו קריק היו כמה חשבונות של מניות, כתובות בכתב-יד, כחתימתו.

לי אין זיכרונות מן הבית ומן העיירה. הורי עזבו אותם כשהייתי בן שנה, ועברו לעיר הגדולה, הנובר.

נדמה לי שאמי התוססת לא אהבה את החיים השקטים בעיירה קטנה. את אבי הכירה בהנובר, ושם נישאה לו ערב מלחמת-העולם הראשונה. היא היתה בת 18, ובגיל 20 ילדה את אחותי הבכירה. אז גוייס אבי לצבא, ואמי, שנשארה בודדה בעיר, חזרה לחמותה בעיירה. אבי שירת במינסטר, ונראה כי הוריי הצליחו להיפגש במהלך המלחמה, שכן לפני סופה נולדה אחותי השנייה.

הסבתא היתה ארוקה. היא הקפידה על כשרות. אמי היתה רחוקה מן הדת. על רקע זה היו בעיות בין שתי הנשים. לא-אחת תפסה סבתי את האשה הצעירה (אמי) כשהיא משתמשת בכלים לא-נכונים. הסבתא נפטרה תשיעה ימים לפני שראיתי את אורי-העולם.

מאז אני רושם שוב ושוב בטפסים, במקום השומר ל"מקום הלידה", את השם "בקום" — וזהו, בעצם, הקשר היחיד שלי עם העיירה הקטנה והשקטה הזאת.

מאז אני רושם שוב ושוב בטפסים, במקום השומר ל"מקום הלידה", את השם "בקום" — וזהו, בעצם, הקשר היחיד שלי עם העיירה הקטנה והשקטה הזאת.

כלובים בראש המיגדר

לעיר-לידתה הגעתי מפני שהזדמנתי להרצות בעיר הסמוכה מינסטר, בירת מחוז וסטפאליה.

אומרים שמינסטר היא היפה בערי גרמניה. מרכזה בנוי בסגנון ימי-הביניים. אמנם הפצצה והחורבה במלחמת-העולם השנייה, אך הבתים נבנו מחדש תוך שיחזור קפדני של הבתים שעמדו שם קודם לכן.

במרכז העיר תלויים על מיגדר-הכנסייה שלושה כלובים, והם כמעט סמל העיר. יש להם היסטוריה מחרידה למדי.

במאה ה-16 השתלטו על העיר אנשי כת המטבילים-מחדש (אנא-באפטיסטים), כת נוצרית שמרדה גם בכנסייה וגם בשילטון החילוני. הם לא הכירו בטבילת-ילדים, ומכאן שם. הם תבעו מן המבוגרים להיטבל מחדש. חוץ מזה לא האמינו שישוע היה בעל ישות אנושית.

המטבילים-מחדש גירשו מן העיר את ההגמון, שהיה שליט חילוני ורתי כאחד. אומרים שלא ידע קרוא וכתוב. הם נדהגו מישטר קומוניסטי של רכוש שותף, יחד עם ריבוי-נשים ודברים טובים אחרים, שעוררו את זעם השליטים. הם קראו למדינתם "ציון".

ההגמון הטיל מצור על העיר וכבש אותה. את ראשי הכת עינה ונראות, אחר-כך הוציאו להורג ככיר המרכזית, ואת גופותיהם תלה בכלובים בראש המיגדר, כדי שבשרם יהיה מאכל לציפורים. (אחת מכתות המטבילים-מחדש היתה כת המנוניטים, שהיא פעילה אצלנו כיום בשטחים הכבושים במפעלי-סער.)

ירשו של אותו ההגמון במאה הזאת היה ההגמון קלמנט אוגוסט הרוזן לבית גאלן, מי שהיה אחד הגדולים והאמיצים שבמתנגדי הנאצים. במשך כל ימי הרייך השלישי הטיף נגד המישטר בדר-שותיו בכנסייה של מינסטר. שמו יצא בעולם כולו. הנאצים לא העזו לפגוע בו, בגלל הבסיס העממי המוצק של הכנסייה בעיר, עוד מימי דיכוי המרד של המטבילים-מחדש.

אנשי-הגסטאפו היו יושבים בכנסייה, במעליה-העור שלהם, והיו רושמים כל מילה שיצאה מפיו. מספרים שפעם לא יכול היה איש-גסטאפו להתאפק, כאשר הטיף ההגמון נגד הפגיעה הנאצית במוסר המישפחה. "מה אתה מבין בענייני מישפחה?" צעק הנאצי, "לך אין אשה וילדים!"

הבישוף שלח בו מבט חמור ואמר: "אינני מרשה שבכנסייה שלי יעליבו את הפירור!" (אדולף היטלר היה, כידוע, רווק עד ערב-מותו.)

הרציני בבניין העתיק של העיירה, ואחרי הדיון לקחו אותי לאולם אחר באותו הבניין, שעליו גאות העיר מדור-דורות. זהו "אולם השלום", שבו נחתם ב-1648 אחד המיסמכים החשובים ביותר בתולדות אירופה — "השלום הווסטפאלי" שסיים את מלחמת-שלושים-השנה.

היתה זאת הרגשה מוזרה. איני יכול לתאר אותה. עמיתי בבית-הקברות היהודי הישן של העיירה בקום בגרמניה. נותרו בו רק ציצית-ריסר קברות שניתנו לזיהוי. שאר השטח מכוסה בעשבי-בר.

עמיתי לפני קבר כפול. על המצבה הישנה ניתן בקושי לקרוא את המילים העבריות: "פ"נ איש תמים וישר, יוסף ברי-אהרון, מת בזיקנה טובה ביום כיסלו... ונקבר ביום י"ד... שנת תרפ"ה. תנצב"ה."

ובחצי השני: "פ"נ אשת חיל, עטרת בעלה, הנדלה בת יחוקאל רוי. מתה יום א' כ"א אלול ונקברה ביום..."

ובגרמנית נאמר בצד האשה: כאן נחה בשלווה אשתו של יוזף אוסטרמן, לינה לבית הזל, נולדה ב-23 ביוני 1880, מתה ב-1 בספטמבר 1923. בצד הגבר חסרה הכתובת הגרמנית. אומרים שבמלחמת-העולם השנייה השתמשו כאבני המצבות לבניין בני-צורים.

האשה היתה סבתי, שאותה לא הכרתי מעולם. את הסב היכרתי כילד קטן. הוא נפטר כשהייתי בן 5. הם היו הורי אבי.

אינני מאמין בקדושה של קברות. ראיתי יותר מדי גוויות מכדי להאמין כי גופת-אדם, שאין בה עוד רוח-חיים, היא-היא האדם עצמו. היכרונות שמשאיר האדם בתודעת הנותרים בחיים הם המצבה היחידה שיש לה ערך.

אך הנה עמיתי, בשבוע שעבר, בבית-קברות רומם ונידח זה, בעיירה קטנה שמעטים יודעים על קיומה, וחשבתני על גורל מישפחתי.

קריק

מוצאה מעיירה קטנה אחרת, בחבל-הריין. ב-1878 הוזמן סבי על-ידי הקהילה היהודית בעיר בקום לכהן כמורה בבית-הספר היהודי, והוא מילא תפקיד זה עד יציאתו לגימלאות ב-1897, כש-הוא השמש גם כמעין מלאך-מקום של רב. בארכיונים של העיר נשמר שיר שחיבר. הדרוש והמורה 'אוסטרמן' לרגל יובל ה-25 לבית-הכנסת המקומי. "תנו כבוד לאלוהים!"

לכית-הקברות הביא אותי אדם מיוחד-במינו. ברחוב הראשי של העיירה, שמשני צידיו בתים עתיקים בעלי גגות משופעים, ביניהם בתים מימי-הביניים, גר אשן בשם הוגו קריק, קאתולי טוב ככל תושבי העיר. במלחמת-העולם השנייה נפל בשבי הרוסי. מכיוון שהיה צעיר (17) ובריא, החויק מעמד ושרד חרף התנאים הנוראים. לקראת תום השבי הוצגו הרוסים לפני השבויים סרטים על מחנות-ההשמדה. השבויים לא האמינו. הם היו בטוחים שהסרטים פוברקו על-ידי הסובייטים.

אך כשזכו הביתה ראה את הסרטים שוב, ושוכנע שזה קרה באמת. הוא נזכר במישפחה היהודית שגרה מול ביתו, ושבתה טיפלה בו בילדותו. הוא התחיל להתעניין בקורות הקהילה הי-הודית של בקום, שחרבה כולה, נבר בארכיונים, חיפש שרידים. זה הפך מיפעל-חייו. הוא נדר בעולם כדי לגלות את יוצאי-בקום, וגם אלי הגיע, באחד הימים, בכנסת.

הפעם, בהיותי בקירבת מקום, החלטתי לבקר בעיר ואצלו. אשה גרמניה טובה ושופעת הציצה לי פרוסה ענקית של עוגת תות-סדה וקצפת מתוקה, והבעל הראה לי בגאווה את ספר-המחקר על קהילת היהודים בבקום, שהופיע בעריכתו. המיסוך העתיק ביותר בו הוא גט משנת 1341, שבו הכריז מניין בעיר מונשטרא (מינסטר הסמוכה) על גירוש אנה פלוני בת רבי פלוני שנולדה במתא ביקהים.

בראש הספר חרוז גרמני: "לנגב רימעה מביא יותר כבוד מאשר שפיכת ים של דם."

הוגו קריק הוא שציל את בית-הקברות העתיק, השוכן במקום שבו עמדה פעם חומת העיר. עוד ניתן להכיר את החפיר וסוללת-העפר שהקיפו אותה לפני מאות בשנים. כשהעירייה רצתה להפכו למיגרש-חנייה התנגד, עורך תנועת-מחאה וניצח.

הלכנו לבית שבו נולדתי. הוא עומד כפי שנוצרה בתצלומים

שפיכת ים של דם."

הוגו קריק הוא שציל את בית-הקברות העתיק, השוכן במקום שבו עמדה פעם חומת העיר. עוד ניתן להכיר את החפיר וסוללת-העפר שהקיפו אותה לפני מאות בשנים. כשהעירייה רצתה להפכו למיגרש-חנייה התנגד, עורך תנועת-מחאה וניצח.

הלכנו לבית שבו נולדתי. הוא עומד כפי שנוצרה בתצלומים

שפיכת ים של דם."

הוגו קריק הוא שציל את בית-הקברות העתיק, השוכן במקום שבו עמדה פעם חומת העיר. עוד ניתן להכיר את החפיר וסוללת-העפר שהקיפו אותה לפני מאות בשנים. כשהעירייה רצתה להפכו למיגרש-חנייה התנגד, עורך תנועת-מחאה וניצח.

הלכנו לבית שבו נולדתי. הוא עומד כפי שנוצרה בתצלומים

שפיכת ים של דם."

הוגו קריק הוא שציל את בית-הקברות העתיק, השוכן במקום שבו עמדה פעם חומת העיר. עוד ניתן להכיר את החפיר וסוללת-העפר שהקיפו אותה לפני מאות בשנים. כשהעירייה רצתה להפכו למיגרש-חנייה התנגד, עורך תנועת-מחאה וניצח.

הלכנו לבית שבו נולדתי. הוא עומד כפי שנוצרה בתצלומים

שפיכת ים של דם."

הוגו קריק הוא שציל את בית-הקברות העתיק, השוכן במקום שבו עמדה פעם חומת העיר. עוד ניתן להכיר את החפיר וסוללת-העפר שהקיפו אותה לפני מאות בשנים. כשהעירייה רצתה להפכו למיגרש-חנייה התנגד, עורך תנועת-מחאה וניצח.

הלכנו לבית שבו נולדתי. הוא עומד כפי שנוצרה בתצלומים

שפיכת ים של דם."

הוגו קריק הוא שציל את בית-הקברות העתיק, השוכן במקום שבו עמדה פעם חומת העיר. עוד ניתן להכיר את החפיר וסוללת-העפר שהקיפו אותה לפני מאות בשנים. כשהעירייה רצתה להפכו למיגרש-חנייה התנגד, עורך תנועת-מחאה וניצח.